

Dame i gospodo, dobro večer i hvala što ste večeras sa nama.

Zahvaljujem se prethodnim govornicima, don Željku Paskoviću, Ratimiru Martinoviću, Andru Raduloviću i Slavku Dabinoviću, dragim prijateljima, na lijepim riječima o ovoj knjizi i njenom autoru, odnosno meni. Posebno zahvaljujem Slavku Dabinoviću koji je morao da pročita pažljivo ovu opširnu knjigu i da sastavi o njoj detaljan prikaz, što nije bilo lako. Zahvaljujem se izdavaču Fondaciji don Branko Sbutega i suizdavaču Pomorskom muzeju Crne Gore, sa kojima saradujem decenijama. Zahvaljujem institucijama koje su učestvovala u finansiranju ovog izdanja- Ministarstvu kulture, Opštini Kotor, Crnogorskoj plovidbi, kao i Dubravku Stamatoviću koji je uradio lekturu, korekturu, pripremu za štampu i dizajn knjige. Zahvaljujem i mladim muzičarima koji je su ovaj lijepi prostor ispunili skladnim zvukovima.

Na ulazu su Vas dočekali tri člana stolivske obitelji Mihović, članovi Bokeljske mornarice obučeni u njene tradicionalne odore. Tradicija članstva u Bokeljskoj mornarici se u mnogim bokeljskim obiteljima prenosi sa generacije na generaciju. Tako je u i obitelji Mihović koja po tradiciji daje ne samo članove i časnike već i ađutante admirala. Sadašnji ađutant je Grigorije Mihović, a ovdje je sa nam Marko Mihović koji je oko tri decenije bio ađutant tri admirala i koga posebno pozdravljam. Posebno zahvaljujem domaćinu prčanjskom župniku koji nam je omogućio da ovu promociju organizujemo u ovom prelijepom i značajnom prostoru ; već oko tri stoljeća barokni samostan svetog Nikole je ne samo vjerski, već i kulturni centar Prčanja; u prošlosti je tu bila osnovna škola, privatna pomorska škola, apoteka, biblioteka. Poslije duge obnove on je od prošle godine obnovio i svoju kulturnu funkciju i tu su, pored župnog ureda, zbirka sa velikim brojem eksponata pomorskog nasljeđa, biblioteka, arhiv i drugi kulturni sadržaji, a održavaju se promocije knjiga i koncerti.

Desetak knjiga koje sam objavio u toku protekle decenije sam pezentirao ili u Kotoru u Pomorskom muzeju i crkvi Svetog Pavla ili na Prčanju u župnoj crkvi i crkvi i samostanu Svetog Nikole za koje sam emotivno vezan od najranijeg djetinjstva a Sbutega već generacijama.

Kada je u pitanju prezentacija ove knjige o Bokeljskoj mornarici izabrali smo ovaj samostan na Prčanju, ne samo zbog mojih veza sa njim već i zato što je Prčanj u toku skoro pet proteklih stoljeća dao veliki doprinos Bokeljskoj mornarici, odnosno nekadašnjoj Bratovštini Svetog Nikole mornara u Kotoru . Tako je, pored velikog broja članova dao brojne časnike, 2 do 13 viceadmirala, 9 od 38 admirala, u XX vijeku 2 mala admirala, kapelana Bratovštine, a u XXI vijeku predsjednika Upravnog odbora. Prčanj je dao i značajne autore koji su pisali o Boki, njenom pomorstvu i kulturi, od kojih u ovom kontekstu pominjem don Nika Lukovića, Antona Botrića, don Branka Sbutegu i Željka Brguljana.

Ova crkva je posvećena svetom Nikoli, zaštitniku pomoraca, koji je deset i po stoljeća bio i zaštitnik Mornarice.

Imao sam više moralnih, emotivnih i intelektualnih motiva za pisanje ove knjige. O Bokeljskoj mornarici je u zadnja dva stoljeća napisano mnogo stručnih i naučnih radova na raznim jezicima, organizovani su naučni skupovi čiji je ona bila tema, objavljeni su zbornici radova. No, objavljena je samo jedna knjiga koja ima za temu cjelokopnu povijest Mornarice. Radi se o knjizi *Kotorska mornarica* koja je zapravo doktorska disertacija Slavka Mijuškovića, viceadmirala Mornarice i akademika, iz 1965 godine, objavljena 1994 godine od strane CANU.

To je veoma vrijedan rad kompetentnog arhiviste i historičara koji sam mnogo koristio i često ga citirao. No, on ima neke nedostatke za savremenog čitaoca. Ta knjiga se samo sa par rečenica osvrće na povijest Mornarice prve dvije decenije poslije Drugog svjetskog rata i ne obuhvata događaje u toku proteklih šest decenija, veoma burnih i važnih za Mornaricu.

Osim toga, Mijuškoviću nijesu bili poznati brojni dokumenti koje sam ja koristio tako da su neki njegovi stavovi pogrešni.

Ja sam praktično sve svoje knjige pisao iz osjećanja duga prema onome što sam dobio od predaka i obitelji, od Prčanja, Boke, Crne Gore, a ovu za ono što sam dobio od Mornarice, koja mi je ukazala veliku čast da budem izabran za njenog admirala prije šest godina.

Naravno, ja imam sklonost prema pisanju i veliko iskustvo u tome, autor sam brojnih djela raznih vrsta i na razne teme, često historijske. Prema tome nalazim zadovoljstvo u tome kao i u istraživanjima koja im prethode, budući da mi to nije izvor zarade, ali ipak to je često kako piše u Bibliji mučan posao, posebno kada se radi o historiografskim djelima gdje treba izvršiti bezbrojne provjere i kontrole teksta, imena, datuma, izvora, dokumenta, citata itd., da bi kada ste završili i knjiga bila štampana utvrdili da su vam promakle brojne greške.

Ova knjiga ne bi bila moguća bez brojnih radova na temu Mornarice koje su napisali razni autori u zadnja dva vijeka, od kojih su najvažniji oni koje su napisali članovi Mornarice, kao Slavko Mijušković, viceadmiral, Miloš Milošević, admiral, Jovan Martinović, počasni viceadmiral, don Niko Luković, kapelan i drugi, koje sam koristio i citirao.

No, nijedan od tih radova, pa ni ova knjiga, ne bi bili mogući bez dokumenata koji svjedoče dugu i bogatu povijest Mornarice od srednjeg vijeka do danas. Iako je veliki broj tih i drugih dokumenata o povijesti Boke izgubljen, sačuvalo ih se dovoljno da možemo rekonstruisati našu povijest.

Svijest o značaju dokumenata i drugih historijskih izvora postoji u Boki stoljećima od strane institucija, kao što su Crkva, komune, bratovštine kao i od obitelji, tako da je pored crkvenih i privatnih arhiva u Kotoru 1949. osnovan prvi istorijski arhiv u Crnoj Gori koji čuva dragocjenu građu koja je na raspolaganju istraživačima.

Vinston Čerčil je rekao da je problem balkanskih naroda to što proizvode više historije nego što mogu probaviti. Mislio je pri tome na proces razumske i historiografske obrade povijesti koja je nužna ne samo sa naučnog gledišta, već i sa političkog, socijalnog i kulturnog te je uslov za socio-psihološku stabilnost nekog društva, za oslobađanje od traumatičnih epizoda povijesti i prevazilaženje povijesnih grešaka. Sve duge historije počinju sa mitovima i legendama, pa i ova Bokeljske mornarice koja se tiče njenog osnivanja 809. godine. No, evropska civilizacija je prošla kroz jedna bitan proces koji je počeo u antičkoj Grčkoj prije oko 26 stoljeća, prelazak sa mitskog shvatanja svijeta na racionalni što je vezano za rađanje filozofije, nauke, prava, historiografije i taj proces je proteklih stoljeća dao tako bogate plodove i bio temelj razvoja savremene nauke, tehnologije, ekonomije, prava, državnih i međunarodnih institucija itd.

Na balkanskim prostorima zbog historijskog udesa i geografskog položaja mitsko shvatanje povijesti traje znatno duže i danas je jako prisutno, jer je veliki dio Balkana bio izoliran od modernih procesa u Evropi. Zato se i danas historija falsifikuje, ne respektuju se izvori, dokumenti i činjenice, njom se manipuliše u ideološke, političke i druge svrhe.

Boka je stoljećima bila integralni dio Zapadne Evrope i zato su u noj sačuvana tolika materijalna i nematerijalna kulturna dobra, arhivi, dokumenti i odnos prema historiji je već stoljećima racionalan, a ne mitološki.

Zato je i historija Mornarice, iako je za njeno osnivanje u srednjem vijeku vezana legenda, utemeljena na brojnim istorijskim izvorima posebno arhivskim dokumentima i ja sam ih, kao što će vidjeti čitaoci, obilato koristio i utemeljio moju knjigu na njima.

Često me pitaju koliko mi je vremena bilo potrebno da napišem neku knjigu posebno kada je ona kao ova opširna.

Počeo sam da pišem efektivno ovu knjigu u decembru 2019. u Los Anđelesu, neposredno poslije Konferencije UNESCO-a u Bogoti na kojoj je traženo da se Nominacioni dosije Mornarice dopuni. No godinama prije toga sam počeo istraživanja i pripreme za to. Veze moje obitelji sa Mornaricom su duge više stoljeća i brojni Sbutege su bili njeni članovi i časnici. U djetinjstvu sam poznao admirala Rudolfa Đunija, a zatim admirale Vladislava Brajkovića i Miloševića sa kojima smo bili obiteljski prijatelji kao i sa značajnim povijesničarima Boke, poput Don Nika Lukovića.

Od djetinjstva sam proučavao povijest, a objavio sam veliki broj radova i monografija na povijesne teme. Evo nekoliko knjiga od kojih svaka ima preko 500 strana na temu povijesti, koje su prethodile ovoj i koje su mi omogućile da elaboriram teme bitne za pisanje ove knjige o Mornaricu. Jedna je objavljena u Italiji na italijanskom 2006. godine „Istorija Crne Gore“ sa 540 strana. Druga od 520 strana „Historija pomorstva Crne Gore u kontekstu jadranskog, mediteranskog i svjetskog pomorstva“ iz 2018. godine i „Bokeljska mornarica u arhivskim dokumentima. Zbornik dokumenata od najstarije sačuvanih do danas“, od 1035 strana u kome je objavljeno 777 najvažnijih dokumenata Mornarici od srednjeg vijeka do danas koja je štampana u novembru prošle godine. Taj zbornik je plod višegodišnjeg predanog istraživanja ekipe stručnjaka iz Kotora, Snežane Pejović, Joška Katelana, Tine Ugrinić, Jelene Strahinje Mršulja i Slavka Dabinovića, a ja sam rukovodio tim projektom. Tako sam pregledali više od hiljadu dokumenata na raznim jezicima od kojih smo izabrali najvažnije, koji su zatim obrađeni i objavljeni. Na taj način sam stekao uvid u reprezentativnu i do sada velikim dijelom nepoznatu arhivsku građu o Mornarici što je bila osnova za moju knjigu, pored brojnih objavljenih izvora.

Tako sam otkrio mnoge do sada nepoznate činjenice vezane za Mornaricu, te mogao vjerodostojno rekonstruirati njenu povijest, ispraviti dosadašnje greške u historiografiji, počev od spiskova admirala i viceadmirala, demantovati netačne i neutemeljene stavove nekih povijesničara.

Proces kandidature za upis Mornarice na Reprezentativnu listu nematerijalne kulturne baštine čovječanstva je bio praćen neprijatnim i agresivnim polemikama u kojima su povijest i priroda Mornarice falsifikovani, bilo iz neznanja bilo za potrebe efemernih nacionalističkih ideologija i plitkih političkih interesa. To je bio dodatni motiv da izvršimo pomenuto istraživanje, objavimo zbirku dokumenata na kojima se temelji i ova knjiga.

Naravno, kao i svaka ljudska kreacija i ova ima svakako grešaka i propusta, ali sam uvjeren da su ova izdanja bitna za dalju budućnost Mornarice i historiografiju koja se njom bavi. Naravno, to neće spriječiti falsifikate i manipulacije, ali sada postoji osnova da se lako demantiraju .

U toku više od 12 stoljeća povijesti Mornarice na prostoru Kotora i Boke je promijenjeno 20 država, nebrojeno careva, duždeva, kraljeva, predsjednika, gradonačelnika. Mornarica je tri puta ukidana i obnavljana, više puta je mijenjala funkcije, ime i statute, ali je ona tako duboko ukorijenjena u tkivo Boke zahvaljujući tome što su se njene temeljne vrijednosti i tradicije prenosile sa generacije na generaciju; u proteklih XII stoljeća bilo je oko 50 generacija. Tradicije su vrijednosti koje su izdržale probu vremena i iskušenja i koje nastavljaju da žive, a sama riječ potiče od latinske riječi *tradere* – prenositi. No oralna, epska predaja je nesigurna i podložna promjenama kroz vrijeme, a naša je utemeljena na pisanim izvorima i dokumentima, dakle stabilna i sigurna. U prošlosti kada je Mornarica bila bratovština pomoraca i imala vojne funkcije njeni članovi su podnosili velike napore i žrtve; jedan antički filozof je rekao da se ljudi dijele na žive, mrtve i pomorce jer je pomorsko zanimanje bilo najrizičnije . Danas se srećom od članova Mornarice ne traže velike žrtve već samo dobra volja, slijeđenje njenih tradicija, valorizacija njenih vrijednosti i poštovanje Statuta i normativnih akata.

Ova generacija Mornarice, odnosno njeno rukovodstvo koje je izabrano 2016 godine će predati drevnu bratovštinu onima koji će biti izabrani da njome dalje upravljaju u znatno boljem stanju nego što su je primili i realizovali su ambiciozni plan rada usvojen prije 6 godina. Pored toga što je omasovljeno članstvo, posebno među mladima, unapređena saradnja sa institucijama države, opštine, kulturnim i obrazovnim institucijama, povećana raspoloživa finansijska sredstva, nabavljene nove odore i replike starog oružja, obogaćena izdavačka djelatnost, organizovane izložbe ostvaren je najvažniji cilj - upis na Listu nematerijalne kulturne baštine čovječanstva UNESCO-a. Tako je Kotor sa okolinom u odnosu na broj stanovnika postao mjesto sa najviše elemenata na listi UNESCO-a, 1979. kao kulturna i ambijentalna cjelina, 2017. su na listu upisana kotorska utvrđena a prošle godine Mornarica.

Kao što je katedrala Svetog Tripuna, za koju je Mornarica vezana od početka i sa kojom je najvažniji simbol Kotora i Boke, u toku 856 godina svoje povijesti doživljavala više potresa i bila ponovo obnavljana, Mornarica je u toku 1213 godina povijesti preživjela brojne potrese raznih vrsta ali je uvijek ponovo inovirana i ojačana i mi smo to učinili u zadnjih šest godina

Vrijedna izdanja na temu Mornarice od kojih sam spomenuo najvažnija, su učvrstila drevnu bratovštinu i nadam se da će pomoći prije svega njenim članovima da bolje upoznaju instituciju kojoj pripadaju, a zatim opštinskim i državnim institucijama kao i onima iz obrazovanja da je upoznaju, ispravno valorizuju i promovišu.

To više nije pitanje samo dobre volje već je obaveza svih, ne samo članova i simpatizera Mornarica. Upis na Listu UNESCO a znači da je Mornarica svjetsko kulturno dobro što podrazumijeva da su lokalna zajednica i država preuzela odgovornost njenog čuvanja, valorizovanja i unapređenja.

Pri tome želim da istaknem da ova knjiga, kao i druge na istu temu, ima u ovom trenutku poseban značaj jer svjedoči da je Mornarica kroz cijelu dugu povijest bila integralni dio zapadno evropske civilizacije, pravno utemeljena i demokratska institucija, da je bila bitan element građanskog društva Kotora i Boke, nosilac njihovog ekonomskog, društvenog i kulturnog razvoja jer je pomorstvo bilo glavna privreda djelatnost. To je posebno važno naglasiti danas kada Crna Gora uz velike teškoće pokušava da postane član Evropske Unije, kada imamo teškoće u razvoju građanskog društva i kada je naše pomorstvo u najdubljoj i najdužoj krizi u svojoj povijesti.

Kada je polovinom XIX stoljeća formiranje nacionalnih identiteta u Boki izazvalo tenzije i konfrontacije, nažalost tako prisutne na Balkanu danas, istaknuti član Mornarice Pavo Kamenarović je napisao tekst naše himne na muziku Kola pozivajući na slogu i zajedništvo čija zadnja strofa glasi:

*„Svi zajedno – svi u kolo,
Rukama ruke stisnimo,
Potvrdimo svim okolo
Da slogu bratsku ljubimo;
Nasljedujmo to načelo
što daše nama djedovi,
A Bog će dat – da veselo
sl’jedit nas budu sinovi.“*

Danas je broj pomoraca u Boki (oko 4000) i na Prčanju (preko 100) približno isti kao 1805. godine, ali je tada Boka imala oko 700 manjih i većih brodova, a sada ih ima samo dva. Pomorci i pomorski trgovci su u prošlosti bili nosioci razvoja materijalne i nematerijalne kulture, koja je najvažniji kapital koji su nam ostavili. Danas je život pomoraca neuporedivo sigurniji, lakši i udobniji a njihove zarade neuporedivo veće. No, paradoksalno je da su oni danas praktično neprimjetni u kulturnom i javnom životu, pa se nadam da će ova knjiga potaći bar neke od njih da slijede primjere predaka .

Dakle, ja sam učinio što sam mogao i znao ne iz interesa već iz osjećaja dužnosti i nadam da će to biti korisno te da će potaći druge da učine što oni mogu i znaju. A kako piše kotorski biskup Frano Ućelini Tice u predgovoru svoga prevoda Danteove Božanstvene komedije objavljenog u Kotoru 1910. godine, „ko će bolje široko mu polje.“

Antun Sbutega